

ВСТУП

Актуальність роботи. Екологічний туризм – нове явище у сфері туристичної індустрії, яке набуває все більшої популярності в усьому світі. У 2002 році була прийнята Квебекська декларація з екологічного туризму на Всесвітньому саміті, яка стала ключовим документом у галузі екотуризму і сприяла його швидкому розвитку.

Одним із найбільш швидкозростаючих секторів туризму є екотуризм, який зосереджується на відповідальному туризмі, який має позитивний вплив на природне та культурне середовище приймаючої країни. Екотуризм може бути описаний як етичне та відповідальне подорожування до природних територій, яке привержене збереженню навколишнього середовища, сприяє поліпшенню добробуту місцевого населення та надає освітні можливості. Він може використовувати широкий спектр природних і культурних екосистемних послуг, які надають мангрові ліси, для покращення місцевих засобів до існування. Збереження біорізноманіття є ще одним завданням екотуризму.

Негативні наслідки розвитку туризму можуть поступово завдати шкоди природним ресурсам. З іншого боку, екотуризм також може бути корисним для навколишнього середовища. Це може сприяти захисту та збереженню навколишнього середовища. Крім того, це може підвищити обізнаність про різні екологічні цінності та слугувати інструментом для фінансування охорони природних територій та посилити його економічне значення. Несприятливі наслідки туризму виникають, коли використання відвідувачами перевищує прийнятні межі навколишнього середовища. Нестримна туристична діяльність має потенційні загрози.

Існує низка основних принципів, яких повинні дотримуватися ті, хто бере участь в екотуризмі. Їх можна підсумувати таким чином:

- Звести до мінімуму негативний фізичний, соціальний і поведінковий вплив туризму на природні території.
- Виховувати екологічну свідомість і повагу до місцевої культури.

- Надавати фінансову вигоду та позитивний досвід для місцевих громадян і підприємств.
- Забезпечення позитивних вражень для відвідувачів, які подорожують місцями природної краси.
- Працювати в партнерстві з населенням і визнавати його права, звичаї та вірування.

Відповідальність за надання переваг місцевому населенню та підприємствам має лежати на самих мандрівниках, а також на компаніях, які продають продукти та послуги екотуризму.

Туристична індустрія відіграє важливу роль як у економічному розвитку країн, так і у їх соціальному прогресі. Туризм сприяє підвищенню культурного рівня людей, сприяє засвоєнню нових знань, цінностей та загальних норм поведінки. Через туризм людина має можливість самовдосконалитися, задовольнити свої рекреаційні, пізнавальні та духовні потреби.

Деякі території мають більший потенціал для реалізації переваг екотуризму. Процес планування екотуризму має вирішальне значення для досягнення потенціалу екотуризму як потужної стратегії збереження.

Поява екологічного туризму може бути сприйнята як реакція людства на глобальні екологічні проблеми та зростаюче споживання природних ресурсів. В даний час екологічний туризм швидко розвивається та здобуває популярність у багатьох країнах, що сприяє гармонізації відносин між природою, людьми та економікою. Україна, з урахуванням своїх унікальних природних ресурсів та бажання населення відпочивати на природі, має перспективи для розвитку екологічного туризму у різних регіонах країни. В цьому контексті, розвиток екологічного туризму в Закарпатті є актуальним.

Розвиток екологічного туризму в Закарпатській області, зокрема на Міжгірщині, перебуває в стадії розвитку, але завдяки існуючій природно-рекреаційним ресурсам, покращенню інфраструктури, цей вид туризму після ВІЙНИ може виявитися одним із провідних видів подорожей та сприяти

створенню умов для покращення соціально-економічного становища населення.

У матеріалах збірника міжнародної науково-практичної конференції "Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах" розглядаються особливості екотуризму в Міжгірщині. В цих матеріалах аналізуються проблеми розвитку екологічного туризму в Карпатах як частини сталого розвитку регіону. Особлива увага приділяється впливу екотуризму на соціально-економічний розвиток, особливостям управління екотуристичною діяльністю, а також проблемам збереження біорізноманіття, зокрема на територіях природно-заповідного фонду.

Утім, розгляд екотуризму Міжгірщини, зокрема в НПП «Синевир», потребує докладнішого вивчення, що зумовлює актуальність наукової роботи.

Екотуризм входить до складу сталого туризму і вважається ефективним засобом для досягнення сталого розвитку. Це головна причина, чому країни, що знаходяться у стадії розвитку, включають екотуризм до своїх стратегій економічного розвитку та збереження. Екотуризм, як альтернативна форма туризму, передбачає відвідування природних територій з метою навчання, освіти або здійснення діяльності, яка є екологічно безпечною. Іншими словами, це туризм, заснований на взаємодії з природою, яка сприяє економічному і соціальному розвитку місцевих спільнот. Його основна увага зосереджена на вивченні та пізнанні природи, ландшафту, флори, фауни та їхнього середовища проживання, а також культурних артефактів місцевості.

У зв'язку зі світовою пандемією COVID-19 та наявними карантинними обмеженнями, екологічний туризм став одним з популярних варіантів відпочинку. Це пов'язано з тим, що людство усвідомило, наскільки шкідлива може бути екологічна ситуація та агресивні фактори у міському середовищі, і екотуризм дає можливість бути в контакті з природою і захиститись від шкідливих впливів.

Через повномасштабну війну в 2022 році Закарпатська область вимушено стала притулком для мільйонів українців. Екотуризм також має

попит серед вимушених переселенців, оскільки має пізнавальну, рекреативну функції та допомагає нормалізувати емоційно-психологічний стан при відвідуванні природних місцин.

Екотуризм, природні ресурси, культурна спадщина, сільський спосіб життя та інтегрований туризм є видом місцевої економічної діяльності. Таким чином, екотуризм у природних і культурних зонах здійснювався з рядом елементів у їх природному ландшафті та культурному ландшафті (вода, краєвид, рельєф, рослинність, чисте повітря), а також у різноманітних рекреаційних заходах, придатних для всіх видів середовищ.

Екологічний туризм на Міжгірщині організовують переважно в межах природно-заповідних територій та водойм, тож розвивають наступні форми екологічного туризму:

- екскурсії екологічними стежками;
- піший спортивно-оздоровчий екотуризм;
- подорожі на велосипедах;
- пізнавальні подорожі;
- водний екотуризм (сплав на байдарках, рафтинг, прогулянки на човнах та ін.);
- спостереження за птахами (birdwatching);
- фотополювання
- спостереження за тваринами
- краєзнавчі, зоологічні, ботанічні, археологічні подорожі;
- наукові тури;
- гірські подорожі.

Екотуризм на Міжгірщині має потенціал для підтримки зусиль щодо збереження, освіти населення та сталого розвитку, але потрібна більш систематична оцінка, щоб оцінити переваги та недоліки від екотуризму для регіону.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні переваг та недоліків екологічного туризму на Міжгірщині та його перспектив.

Завдання дипломної роботи магістра:

- 1) проаналізувати стан розвитку екологічного туризму на Міжгірщині, визначити переваги та недоліки екотуризму;
- 2) визначити рекреаційну ємність маршруту до озера Синевир;
- 3) провести опитування щодо оцінки обізнаності населення з явищем екотуризму.

Об'єктом є визначення перспектив екологічного туризму Міжгірщини. Предметом дослідження є проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. На кафедрі екології та охорони навколишнього середовища була виконана робота відповідно до загальної наукової тематики під назвою "Розробка та вдосконалення систем і методів моніторингу об'єктів довкілля з урахуванням екологічної безпеки" (державна реєстраційний номер: 0121U109776).

Методи дослідження. Під час проведення дослідження були використані різні методи, включаючи системний аналіз та синтез, порівняльний аналіз, хронологічний аналіз, структурно-функціональний аналіз, методи прогнозування та побудови графічних моделей, аналіз статистичних даних, а також методи групування, абстрагування та узагальнення.

Для підготовки дослідження з екологічного туризму були використані теоретичні та методологічні основи, розроблені вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них варто виділити праці таких вчених, як: Дмитрук О., Посохов І., В. Вишневський, Т. Маккіні, Кіпер Т., Бансал С., Гарріс Р., Гілл Дж.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше проведено опитування щодо обізнаності з явищем екотуризму в Міжгірщині, оцінено рекреаційне навантаження на територію Міжгірської громади.

Практичне значення отриманих результатів. На основі одержаних результатів можна визначити, що є недостатня обізнаність населення з

7

явищем екотуризму Міжгірщини, є необхідність удосконалення інфраструктури, підвищення освіченості людей щодо екотуризму.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається з вступу, 3 розділів, висновків, переліку використаних джерел. Робота викладена на 53 сторінках комп'ютерного тексту, перелік використаних джерел налічує 29 найменувань. Робота містить 4 таблиці, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ЕКОТУРИЗМ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВИД ТУРИЗМУ

1.1. Визначення та історія поняття екотуризму

В епоху підвищеної екологічної свідомості та доступності віддалених районів екотуризм став одним із швидкозростаючих ринків у туристичній індустрії, яка, по суті, базується на основі природного середовища. Екотуризм визначається як «відповідальна подорож до природи».

Екотуризм – це частина індустрії туризму, яка відображає дух відповідального ставлення до навколишнього середовища та місцевої культури. Екотуризм включає, але не обмежується цим – походи на природу, дайвінг, спостереження за дикою природою та культурний туризм, зазвичай приділяючи певну увагу екосистемі, освіті з питань біорізноманіття або сталому розвитку [9].

Концепція екотуризму з'явилася наприкінці 1960-х – початок 1970-х років. Ідея екотуризму в першу чергу породжена турботою численних дослідників у з'ясуванні неналежного використання природних ресурсів відвідувачами в різних природних напрямках. Відтоді були враховані підходи до розвитку, щоб мінімізувати негативний вплив на місцеве середовище, а також посилити культурну єдність місцевих жителів. Екотуризм вважається успішним, якщо він зменшує вплив темпів розвитку туризму на навколишнє середовище, водночас приносить користь місцевій громаді в культурному та економічному плані, а також сприяє екологічній освіті [34].

Екотуризм, унікальна частина індустрії туризму, зосереджена на покращенні або підтримці природних систем за допомогою туризму. Термін «екотуризм» був введений у 1983 році «Гектором Себальосом Ласкурейном», мексиканським екологом, і спочатку використовувався для опису природних подорожей у відносно незаймані райони з наголосом на освіті [28].

Незважаючи на численні зусилля розробників екотуризму, спрямовані на сталий розвиток із збереженням природи та культури, масовий туризм

приніс багато негативних наслідків, окрім значного позитивного впливу на місцеве середовище. Екотуризм значною мірою вплинув на місцеву економіку, соціокультуру та навколишнє середовище. Серед інших аспектів у діяльності та розвитку екотуризму завжди наголошувалося на важливості навколишнього середовища.

Найціннішим внеском екотуризму в місцеве середовище є збереження біорізноманіття. Дика природа та природне оточення є надбаннями екотуризму, тому екорозробники приділили велику увагу збереженню та захисту території. Однак слабке оперативне управління може призвести до присутності масових туристів та інфраструктури в незайманих районах. Користуючись цією можливістю, багато опортуністи намагаються заробити на продажу натуральних продуктів тваринного і рослинного світу, надаючи безконтрольні послуги. Наступним наслідком цієї діяльності є погіршення навколишнього середовища. Багато людей стверджують, що чим популярніший напрямок екотуризму, тим більше він буде спустошений.

У сучасну епоху, як зазначає Вівер, екотуризм визначається як «... форма туризму, яка сприяє засвоєнню досвіду та оцінці природного середовища або деяких його компонентів у межах пов'язаного з ним культурного контексту, яким керують відповідно до найкращої галузевої практики для досягнення екологічних і соціально-культурних стійких результати, а також фінансова життєздатність» [29].

Термін було визначено та пов'язано з різними сферами, такими як збереження природи, використання ресурсів, розвиток місцевих громад, стале довкілля тощо. Ідея розробки такої концепції полягала в тому, щоб забезпечити полегшення природних ресурсів, таких як флора та фауна.

Вторинна мета екотуризму полягала в тому, щоб привернути увагу місцевих жителів і активізувати їх для створення місцевого сталого туристичного ринку, щоб отримати економічну силу та завдати номінальної шкоди природним ресурсам.

За словами Вівера (2008), Феннелла (2008), після 1980-х років еволюція екотуризму зробила його пов'язаним з різними формами туризму. Екотуризм вважається синонімом природного туризму, пригодницького туризму, туризму дикої природи, культурного туризму, гастрономічного туризму, 3S туризм (море, пісок і сонце) і так далі. Weaver (2008) далі додає, що це неправильне розуміння того, що люди легко вважають інші види туризму екотуризмом.

Екотуризм, який є складовою сталого туризму, сприймається як ефективний інструмент для досягнення сталого розвитку, і це є основною причиною, чому країни, що перебувають у стані розвитку, включають його до своїх стратегій економічного зростання та збереження. Екотуризм, як альтернативний тип туризму, включає відвідування природних територій з метою навчання та здійснення екологічно чистої діяльності. Він заснований на вивченні та пізнанні природи, її ландшафту, флори, фауни та їх середовища існування, а також культурних артефактів місцевості. Цей вид туризму сприяє економічному та соціальному розвитку місцевих громад.

Зв'язок між навколишнім середовищем і туристичною діяльністю може бути успішним лише за умови, коли ця філософія перетворюється на відповідну політику та здійснюється через ретельне планування й тактовну практику. Спеціально спроектовані та керовані екотуристичні об'єкти, особливо ті, що знаходяться у сільських районах та включають участь місцевої громади, можуть забезпечити безпосередні користі, які компенсують негативний вплив менш стійких видів діяльності, що споживають природні та культурні ресурси. Екологічний туризм, природні ресурси, культурна спадщина, сільський спосіб життя та інтегрований туризм можуть служити як засоби локальної економічної діяльності.

Таким чином, екотуризм у природних і культурних зонах здійснюється з рядом елементів у їх природному та культурному ландшафті (вода, краєвид, рельєф, рослинність, чисте повітря), а також у різноманітних рекреаційних заходах, придатних для всіх видів середовищ.

Екотуризм сприяє розвитку громади, надаючи їй альтернативне та стійке джерело доходів. Його головною метою є збереження ресурсів, зокрема біологічного різноманіття, та підтримка сталого використання цих ресурсів. Шляхом надання туристам екологічного досвіду, екотуризм сприяє збереженню екологічного середовища та приносить економічну вигоду.

Однак досягнення цілей екотуризму залежить від того, чи є вони екологічно стійкими та економічно придатними.

Для того, щоб екотуризм заохочував моделі сталого розвитку, які можуть приносити користь місцевим громадам, захищати навколишнє середовище та бути економічно життєздатним, він має бути комплексним [28, 773].

Екотуризм сам по собі має бути стійкою формою туризму, що базується на природних ресурсах. Незважаючи на те, що екотуризму бракує конкретного визначення, існує багато загальноновизнаних визначень, які сформували чітку картину його основних принципів, які показані в таблиці 1.

Таблиця 1.1. Визначення екотуризму.

Себальос Ласкуррен (1987) (Джоші, 2011)	Екотуризм визначається як подорож до відносно незайманих природних територій з конкретною метою вивчення, милування та насолоди пейзажами та дикими тваринами та рослинами, а також існуючими.
Ziffer, 1989	Форма туризму, натхненна головним чином природною історією території, включаючи її корінні культури. Екотурист відвідує відносно нерозвинені території в дусі вдячності, участі та чуйності. Екотуристи практикують неспоживацьке використання дикої природи та природних ресурсів і роблять внесок у відвідувані райони за допомогою праці чи фінансових коштів, спрямованих на безпосередню користь для збереження місця та

	економічного добробуту місцевих жителів.
Національна стратегія екотуризму (1994) (Короткий посібник для туристичного бізнесу, 2006)	Екотуризм - це природний туризм, який передбачає освіту та інтерпретація природного середовища та керується так, щоб бути екологічно стійким. Це визначення визнає, що «природне середовище» включає культурні компоненти, а «екологічно стійкий» передбачає належне повернення місцевій громаді та довгострокове збереження ресурсу.
McCormick, 1994	Цілеспрямовані подорожі до природних зон, щоб зрозуміти культуру та природну історію навколишнього середовища, піклуючись про те, щоб не змінити цілісність екосистеми, водночас створюючи економічні можливості, які роблять збереження природних ресурсів корисним для місцевого населення.
World Conservation Union (Brandon, 1996)	Екологічно відповідальні подорожі та відвідування відносно незайманих природних територій, щоб насолоджуватися та цінувати природу, яка сприяє збереженню, має низький негативний вплив на відвідувачів і забезпечує корисну активну соціально-економічну участь місцевого населення.
Honey, 1999	Подорожі до крихких, незайманих і зазвичай захищених територій, які намагаються бути незначними та (зазвичай) невеликими. Це допомагає навчити мандрівника; забезпечує кошти на консервацію; приносить пряму користь економічному розвитку та розширенню політичних можливостей місцевих громад; виховує повагу до різних культур і прав людини.

Weaver, 2001	Екотуризм — це форма туризму, яка сприяє засвоєнню досвіду та оцінці природного середовища або деяких його компонентів у пов'язаному з ним культурному контексті».
--------------	--

Міжнародне товариство екотуризму в 1990 році дало таке визначення: відповідальна подорож до природних зон, яка зберігає навколишнє середовище та покращує добробут місцевих жителів.

У 1996 році Всесвітньою організацією охорони природи визначено: екологічно відповідальні подорожі та відвідування природних територій, щоб насолоджуватися природою та цінувати її (і будь-які супутні культурні особливості, як минулі, так і теперішні), які сприяють збереженню, мають низький вплив на відвідувачів і забезпечують благотворний відпочинок. активне соціально-економічне залучення місцевого населення.

1.2. Визначальні характеристики екотуризму

Екотуризм намагається підвищити екологічну свідомість, досліджуючи екологію та екосистеми, а також надаючи досвід екологічного типу. Активна участь у екології та отримання вражень з перших рук про те, як працюють екосистеми, впливають на спосіб мислення людей, що, зрештою, підвищує обізнаність про збереження та захист.

Фактори, що впливають на розвиток екологічного туризму, можна розділити на дві основні групи: статичні і динамічні. Статичні фактори мають постійне значення в часі і включають природно-кліматичні, географічні, культурно-історичні аспекти. В цьому випадку, суб'єкти туристичного бізнесу адаптують відповідні території для надання туристичних послуг та створюють сприятливі умови для відвідування природних місць. З іншого боку, динамічні чинники включають матеріально-технічні, соціально-

економічні, політичні та демографічні аспекти, які є складовими елементами і змінюються з часом і простором, надаючи різну оцінку та значення.

Оскільки розвиток даної форми відпочинку та туризму впливає багатьма різноманітними факторами, ці фактори можна класифікувати наступним чином.

[1]: (рис. 1.1).

Рисунок 1.1. Фактори впливу на розвиток екологічного туризму

За словами Паттерсона (2002), характеристики екотуриста полягають у тому, що він:

- Має низький вплив на природні ресурси заповідної території та методи рекреації.
- Залучення зацікавлених сторін (окремих осіб, громад, екотуристів, туроператорів та державних установ) до етапів планування, розробки, реалізації та моніторингу.
- Обмежує відвідування територіями, обмежуючи розмір групи та/або кількість груп, які відвідують територію за сезон.
- Підтримує роботу природоохоронних груп, які зберігають природну територію, на якій базується досвід.
- Орієнтує клієнтів щодо регіону відвідування.
- Наймає місцевих людей і закупає товари там, де це можливо.
- Визнає, що природа є центральним елементом туристичного досвіду.
- Використовує гідів, навчених інтерпретувати наукову або природничу історію.

- Переконається, що дика природа не зазнає зрушень.
 - Поважає приватне життя та культуру місцевих жителів.
- Згідно з Chesworth (1995), екотуризм має шість характеристик. Це:
- а) екотуризм передбачає подорожі до відносно незайманих природних територій та/або археологічних місць;
 - б) вона зосереджена на навчанні та якості досвіду;
 - в) це приносить економічну користь місцевим громадам;
 - г) екотуристи прагнуть спостерігати за рідкісними видами, вражаючими ландшафтами та/або незвичайними та екзотичними речами;
 - е) екотуристи не виснажують ресурси, а навіть підтримують навколишнє середовище або допомагають усунути шкоду, завдану навколишньому середовищу;
 - е) екотуристи цінують і поважають місцеву культуру, традиції тощо.

Таблиця 1.2. Порівняльна характеристика масового та екотуризму [30].

Характеристика масового туризму	Характеристика екотуризму
Великі групи відвідувачів	Невеликі групи відвідувачів
Міський	Сільський
Загальна туристична маркетингова діяльність	Екомаркетингова діяльність
Середні ціни з метою проникнення на ринок	Висока ціна з метою фільтрації ринку
Вплив на природне середовище	Незначний вплив на природне середовище
Розширені можливості керування	Обмежені можливості керування
Управління на основі макроекономічних принципів	Управління на місцевих економічних принципах
Анонімні відносини між відвідувачами та місцевою громадою	Персоналізовані відносини між відвідувачами та місцевою громадою
Загальні цілі розвитку	Цілі місцевого розвитку
Інтенсивний розвиток об'єктів	Зниження розвитку об'єктів

туризму

туризму

Екотуризм є складовою сталою туризму. Багато в чому сталий туризм є прикладом взаємозв'язку між екотуризмом і сталим розвитком.

Сталий туризм буде зосереджений на трьох сферах:

1. Якість – цінний досвід для відвідувачів і підвищення якості життя для приймаючих громад завдяки культурній ідентичності, зменшенню бідності та якості навколишнього середовища.

2. Безперервність – експлуатація здійснюється на оптимальному рівні, який дозволяє зберегти та відтворити природні ресурси.

3. Баланс між потребами індустрії туризму, захисту навколишнього середовища та місцевих громад шляхом справедливого розподілу вигод між зацікавленими сторонами [27].

Екотуризм широко відомий своїм позитивним впливом на навколишнє середовище; оператори екотуризму та туристичні лобісти стверджують, що екотуризм сприяє економічному, соціальному та культурному розвитку місцевих громад шляхом збереження та підтримки природоохоронних територій. Екотуристи люблять насолоджуватися природою, культурою та її розвитком, підтримуючи місцеві громади під час відвідування місця призначення. Оператор екотуризму та інші лобісти туризму стверджують, що екотуризм завжди приносить користь і підтримує збереження місця призначення. Природоохоронні території є важливими для розвитку туризму в цьому місці.

Перша організація, присвячена екотуризму — Міжнародне товариство екотуризму (TIES) — була заснована в 1990 році. Відтоді екотуризм є одним із секторів глобального туризму, що найшвидше розвивається. Екотуризм широко пропагується як важливий інструмент збереження та один із способів позитивного впливу людей на навколишнє середовище. Екотуризм має потенціал для покращення освіти населення щодо культурного та біологічного різноманіття, збереження диких середовищ існування та покращення економічних умов для приймаючих країн.

Екотуризм мотивує місцеву громаду до активного залучення в збереження екологічної і біологічної різноманітності території, тим самим створюючи економічні стимули для місцевих жителів.

Екотуризм сприяє збереженню різноманітності життя в природі, підтримує благополуччя місцевого населення, вимагає відповідальних дій як з боку туристів, так і з боку туристичної індустрії, а також сприяє розвитку малих і середніх туристичних підприємств.; потребує мінімально можливого споживання природних ресурсів; наголошує на місцевій участі, власності та бізнес-можливостях, особливо для сільського населення; і перш за все включає досвід навчання.

Екотуризм надав повноваження місцевим жителям керувати, управляти, керувати діяльністю з метою покращення соціально-економічного стану туристичних локацій. Розширення можливостей місцевих громад і залучення їх до туристичної діяльності принесли значне покращення екології та навколишнього середовища місця призначення, але все ж важко сказати, що це правильний спосіб роботи. Мандрівники, місцеві громади та інші організації повинні зосередитися на своїй поведінці та використанні ресурсів, щоб зберегти пункт призначення для майбутнього використання.

Негативні впливи завжди пов'язані з природними ресурсами, місцевою культурою та порушеннями, спричиненими екотуризмом у їхньому розвитку, тоді як позитивні впливи завжди аналізувалися з погляду переваг, які надаються об'єктам призначення в різних формах, таких як збереження місця призначення, економічні, соціальні та культурний розвиток місцевих громад, пов'язаних із місцем призначення тощо.

Використання транспорту здатне забруднювати навколишнє середовище на рівні, який ніколи не враховується, коли екотурист подорожує до місця призначення. Надмірне споживання енергії та викид вуглекислого газу навколишнього середовища пов'язані з екотуризмом.

Під час подорожі відвідувачі використовують різні засоби та рівні подорожей. В екотуризмі компонент подорожі відбувається в три різні етапи: перший до місця, де використовується транспорт для отримання досвіду екотуризму, другий – подорож між різними місцями екотуризму і третій – подорож від місця проживання до пункту призначення. Усі вищезазначені туристичні заходи організовуються та здійснюються для відвідувачів до пункту призначення, який призводить до викидів вуглецевих компонентів у повітря та забруднює його.

Вплив походів і кемпінгу на місцеві ґрунти та рослинність.

Піші прогулянки, кемпінг, їзда на велосипеді та авантюрні заняття є основними видами діяльності, якими користуються еко туристи. Усі ці види діяльності пов'язані з природою та використовують природні ресурси для відпочинку. Вплив використання природних ресурсів відбувається швидко, а відновлення ресурсів відбувається повільніше [24, 31-40].

Вплив туристів з важкими вантажами та коней завдає більшої шкоди стежкам і рослинності в сезони, коли ґрунт більш насичений водою. Такі пошкодження потребують більше часу для відновлення, і якщо стежки використовуються повторно, відновлення майже неможливо протягом певного періоду, що явно впливає на екологію місця призначення. Управління екологічним туризмом вимагає більшої уваги до використання місця призначення, кількості відвідувань та сезону використання, щоб захистити екологію від збитків. Екотуризм передбачає розвиток дестинації шляхом її використання для туристичної діяльності, що завдає номінальної шкоди навколишньому середовищу дестинації. Такі стежки та місця для кемпінгу повинні контролюватися з точки зору ерозії ґрунту та пошкодження рослинності з метою підтримки екології місця призначення [31].

Міжгірщина, яка займає північно-східну частину Закарпатської області, має багаті природні ресурси, зокрема лісові. Ліси становлять площу 79 тис. гектарів Міжгірщини, що є 60 відсотків площі.

Лісові угіддя Міжгірщини належать державним організаціям, таким як "Міжгірське лісове господарство" і "Міжгір'ядержспецлісгосп", а також національному природному парку "Синевир". Тому екотуризм на Міжгірщині є перспективним явищем, яке потребує оцінки перспектив. Також важливо проаналізувати недоліки екотуризму, зокрема екологічних, пов'язаних з його застосуванням.

РОЗДІЛ 2

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ НА МІЖГІРЩИНІ

2.1. Огляд екотуристичних місцевостей Міжгірщини

Закарпатська область має значний туристичний потенціал, що є одним з найбільших в Україні. На цій відносно невеликій території зосереджена велика кількість природних, історичних, архітектурних та культурних об'єктів і пам'яток. В області розгорнута мережа природоохоронного фонду, який є основою для організації екотуризму. Важливими центрами розвитку і популяризації екотуризму є території природної спадщини, зокрема Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки Ужанський та Синевир, 43 заказники, 16 пам'яток природи, 7 заповідних урочищ, 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва та 1 ботанічний сад Ужгородського національного університету, загальна площа яких становить майже 150 тис. га [13].

В Закарпатській області спостерігається швидкий розвиток екологічного туризму. Туристи, які відвідують Закарпаття, переважно подорожують по територіях, що мають значну природну цінність. Екотуризм спрямований на збереження природної та культурної спадщини області, а також сприяє формуванню екологічної свідомості у туристів. Ця форма туризму має дуже позитивний вплив на здоров'я та самопочуття відпочиваючих, сприяє збереженню цілісності природного середовища та збільшенню надходжень до місцевих бюджетів. Крім того, він є важливим фактором екологічного виховання і ефективним інструментом для запобігання екологічним проблемам, спричиненим антропогенним впливом, що є особливо актуальним для Закарпаття [11].

Міжгірщина, розташована в центральній частині Українських Карпат і з 2020 року входить до Хустського району, має великий туристичний потенціал. Територія Міжгірщини характеризується розташуванням у межах

Вододільного хребта та Внутрішнього Горгану. Ця область має різноманітний рельєф, з низькогірним і хвилястим слаборозчленованим ландшафтом в центральній частині і середньогірним рельєфом на південному заході та півдні, включаючи Полонинський хребет і гірський масив Красна.

Міжгірщина має багатий лісистий покрив, який займає понад 61% території і складається переважно з хвойних і букових лісів. Також ця область багата на мінеральні води вуглекисло-хлор-натрієвого та вуглекисло-хлор-кальцієвого типу, існує понад 50 джерел, з яких 43 є гідрологічними пам'ятками природи місцевого значення з 1984 року.

У Міжгірщині протікають великі річки, такі як Теремля (з притоками Негровець, Сухар, Брадулець, Озерянка) та Ріка (Мохнатий, Рипинка, Петровець, Голятинка, Студений), які впадають у річку Тису, що впадає в Дунай. На північному сході Міжгірщини, біля підніжжя гори Озірна, знаходиться озеро Синевир, розташоване на висоті 989 метрів над рівнем моря.

У районі Міжгірщини розташований національний природний парк "Синевир" площею 40400 гектарів. Тут також знаходиться єдиний в Європі Музей лісу та сплаву, а також єдиний в Україні Центр реабілітації бурих ведмедів. В районі також є ряд об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема, заказники Кам'янка, Великий яворець, Обнога, Голятин, а також пам'ятки природи, такі як дуб звичайний, сосна звичайна та водоспад Шипіт [16].

У межах Міжгірського району також розташована полонина Боржава, яка є найдовшою полониною в Закарпатті. Її протяжність становить приблизно 50 кілометрів, а середня ширина коливається від 3 до 10 метрів. Географічно полонина Боржава нагадує велику підкову, яка оточує долину річки Боржава.

Головним ресурсом екологічного туризму є недоторкане природне середовище. Одним з важливих елементів зеленого туризму є спостереження за різноманітним рослинного і тваринного світу у вибраних локаціях та

вивчення їх біологічного потенціалу. Смарагдові об'єкти - це території, де ростуть рідкісні види рослин, зустрічаються тимчасові або постійні мешканці тваринного світу і знаходяться оселища, що підлягають охороні згідно з Бернською конвенцією і відповідають іншим критеріям, щоб отримати статус Смарагдового об'єкта. Ці види і місця мають велике міжнародне значення, що підтверджується урядами 49 країн та Європейським Союзом, які підписали конвенцію. Полонина Боржава включена до Смарагдової мережі України (реєстраційний номер UA0000263) і має велике природоохоронне значення як частина пан-європейської екологічної мережі територій [26].

Згідно з даними Центру Даних "Біорізноманіття України", на Полонині Боржави зафіксовано 123 види рослин, хребетних і безхребетних тварин. З цих видів, 7 включені до списку охоронних видів згідно з Бернською конвенцією, включаючи хруста, білого лелеку, великого і малого підковиків, північний пергач, війчасту нічницю та бурого вухня. На полонині також спостерігаються рідкісні види тварин і рослин, які підлягають захисту згідно з Законом України про "Червону книгу України" і міжнародним законодавством. Наприклад, влітку можна спостерігати блакитну тетрадонтофору (*Tetradontophora bielensis*) та Подалірія (*Iphiclidus podalirius* Linnaeus, 1758), що внесені до Червоної книги України [15].

Метою створення Національного природного парку "Синевир" є збереження, відновлення та раціональне використання природних ресурсів, комплексів і об'єктів, які мають велике освітнє та естетичне значення в різних висотних поясах південно-західних макросхилів Горган. Основними завданнями парку є:

- Створення сприятливих умов для організованого туризму, відпочинку та інших форм рекреаційної діяльності в природних обстановках з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів.
- Організація та проведення науково-дослідних робіт, включаючи вивчення природних комплексів та їх змін при рекреаційному використанні, розроблення і впровадження наукових рекомендацій з

питань охорони навколишнього природного середовища, відновлення окремих видів рослин і тварин, відновлення порушених екосистем, управління та ефективне використання природних ресурсів, організація та проведення моніторингу ландшафтного біорізноманіття.

- Відродження традицій місцевого природокористування, підтримка місцевих художніх промислів та розвиток народної творчості.
- Проведення екологічної освітньо-виховної роботи, спрямованої на підвищення свідомості та розуміння важливості охорони навколишнього природного середовища.

Відомо, що території та об'єкти природно-заповідного фонду України успішно використовуються для рекреаційних цілей, зокрема для туристсько-екскурсійних та лікувально-оздоровчих активностей. Площа цих територій становить 43 тис. га. У 1974 році був створений ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Синевирське озеро", а пізніше, у 1989 році, на базі цього заказника було утворено національний природний парк "Синевир" за рішенням уряду України.

Парк простягається на відстань 30 км з півночі на південь і до 20 км зі сходу на захід. Більшість його території знаходиться в гірському масиві Внутрішні Горгани. Основна частина Національного природного парку "Синевир" покрита хвойними лісами, в основному ялинами, але також присутні букові праліси, які визнані Всесвітньою природною спадщиною. На території парку знаходяться такі природні об'єкти, як озеро Синевир, водно-болотні угіддя міжнародного значення, болота Глуханя та Замшатка, а також пам'ятки природи Озірце і Кам'янецький водоспад, а також лісовий заказник "Кам'янка". Парк також має інші цікаві об'єкти, такі як мінеральні джерела, пам'ятки дерев'яної архітектури, Музей Лісосплаву, Музей архітектури та побуту "Старе село" та численні дерев'яні церкви. [6].

.

Флора: На території парку зареєстровано загалом 1726 видів рослин, з яких 53 включені до Червоної книги України. Фауна: Кількість видів хребетних тварин, які мешкають на території парку, складає 169, з них 43 віднесені до Червоної книги України. У 2011 році був створений єдиний в Україні реабілітаційний центр для бурих ведмедів на території Національного парку.

У Національному природному парку "Синевир" існує мережа екотуристичних маршрутів. Вона включає три кінні маршрути: Красний - озеро Синевир - Озінра - Бірок - Красний (протяжністю 12 км), Красний - Слобода - Буковинка - Ростока - Красний (12 км) та Остріки - Гедешова - Дике Озеро - Музей лісосплаву - Остріки (12 км). Також розроблені два велосипедні маршрути: Остріки - озеро Синевир - Остріки та Остріки - Колочава - гребля ГЕС - Остріки. На території парку є також добре обладнана пішохідна екостежка навколо озера, яка включає місця для відпочинку, джерело питної води, смітники та інформаційні аншлаги. У північно-західній частині парку розташований початок струмка Красний Звор, який є правим притоком Слободи. Також на території парку протікає річка Березовець, яка є правою притокою Озерянки.

У північно-західній частині парку бере початок струмок Красний Звор, правий доплив Слободи. На території парку тече річка Березовець, права притока Озерянки [19].

Кам'янка — лісовий заказник загальнодержавного значення в Україні. Площа 328 га. Створений у 1974 році. Охороняється лісовий масив — унікальний осередок сосни гірської з домішкою вільхи зеленої. Масив зростає на стрімких, кам'янистих схилах хребта Кам'янка, який розташований у Привододільних Горганах (Українські Карпати).

Заказник має велике ґрунтозахисне значення і є буферною зоною верхньої межі смерекових лісів.

Кам'яно-Тереблянський водоспад типу падун висотою у 6 м. Він сформувався на струмку, який стікає східним схилом гори Кам'янки (1578 м),

у місці впадіння його у річку Теремлю. Висота перепаду води — бл. 6 м, висота над рівнем моря — бл. 600 м.

Водоспад легкодоступний, бо розташований при автодорозі між селами Синевир та Синевирська Поляна [8, 109].

Озирце, також відоме як Дике озеро, є гідрологічним заказником місцевого значення в Україні. Це високогірне озеро розташоване на північно-східному схилі гори Гропи, що належить до західної частини хребта Пишконі, на висоті приблизно 1000 метрів над рівнем моря, оточене ялиновим лісом. Площа озера становить 1,2 гектара, а його максимальна глибина — 9,5 метра. Озеро має завальне походження, а береги в основному круті, за винятком північно-східної частини. Живлення озера в основному здійснюється за рахунок ґрунтових вод. Вода має темно-коричневий колір і низьку мінералізацію. Її температура влітку не перевищує +15°. Взимку озеро замерзає. З озера витікає невеликий струмок, який є лівою притокою Озерянки.

Донні відклади утворені шарами сапропелю та слаборозкладеними залишками мохів, трав і деревини. Це призводить до заболочування водойми і формування болотних ценозів, зокрема сфагнових і осоко-сфагнових боліт. На поверхні води можна помітити скоплення рдесників. В озері також проживає форель. Для досягнення озера можна розпочати підйом від Музею лісу і сплаву, розташованого на північно-східній околиці села Синевир, і пройти марковану туристичну стежку.

Унікальне оліготрофне болото Глуханя, яке розташоване на висоті 620 м над рівнем моря.

Болото Глуханя має дуже різноманітний рослинний покрив. Тут зростають такі рідкісні види: журавлина дрібнолиста, осока малоквіткова, лікоподієла заплавна, шейхцерія болотна, а також представники родини орхідних – коручка болотна, зозулинець плямистий.

Крім категорії рідкісних видів, тут зростає також ціла низка судинних рослин – водянка чорна, осока волосиста, осока багнова, а серед мохів –

бобівник трилистий. Тут трапляється також регіонально рідкісний вид – росичка круглоста. Також у великій кількості зустрічаються такі види, як андромеда багатолиста.

Рисунок 2.1. Болото Глуханя [2].

На висоті 820 метрів над рівнем моря розташоване ще одне сфагнове оліготрофне болото Замшатка, площею 4,2 га, яке за складом рослинності та живленням є верховим типом болота і має опуклу сферичну форму.

На відміну від болота Глуханя, Замшатка більш зволожена, тому що в горах частіші опади і там більша висота над рівнем моря, але за різноманітністю рослинного покриву болото бідніше. Тут зростають такі судинні рослини: журавлина дрібнолиста і осока темно-бура. У фітоценозі

Замшатки відмічено зростання деяких видів судинних рослин, таких, як: хвощ болотний, підмаренник болотний, журавлина дрібнолиста, росичка круглоста, калюжниця болотна, лепешняк великий, гірчак почечуйний, гравілат річковий, зозулинець болотний, осока похилена, осока малоквіткова, осока пухирчаста, осот болотний, жеруха лучна, перстач прямостоячий, поодинокі розкидана пухівка піхвова, окремими купками росте брусниця звичайна.

Уся територія болота Замшатка вкрита суцільним килимом сфагнуму болотного та купками зозулиного льону. Більшість території заросла ялиною європейською, ялівцем звичайним, поодинокими вербою козячою [2].

Синевирське озеро, яке має площу 29 гектарів, визнане водно-болотним угіддям міжнародного значення згідно з Рамсарською конвенцією. Воно розташоване у верхів'ї річки Теремля поблизу села Синевирська Поляна, на висоті 989 метрів над рівнем моря, у гірському масиві Внутрішні Горгани Українських Карпат. Синевир відноситься до типу завальних озер.

Озеро Синевир розташоване у верхів'ї р. Теремля поблизу с. Синевирська Поляна на висоті 989 м над рів. м. в гірському масиві Внутрішні Горгани Українських Карпат (рис. 3). Синевир належить до типу завальних озер.

Рисунок 2.2. Видяд озера Синевир [21].

Середня площа водної поверхні складає 0,05 квадратних кілометрів, а при максимальному наповненні весною та під час тривалих дощів - 0,07 квадратних кілометрів. Середня глибина озера становить 9 метрів, а максимальна глибина - 24 метри. Об'єм води озера оцінюється у межах від 350 до 460 тисяч кубічних метрів. Максимальна довжина озера складає 440 метрів, а максимальна ширина - 320 метрів. У центрі озера розташований невеликий острівець, площа якого всього кілька квадратних метрів, що

нагадує зіницю ока на поверхні води. Звідси й походить місцева назва озера - "Морське око".

Колись струмки, які живили озеро, об'єднувалися в один потік і впадали в річку Терєбля. Проте близько 10-11 тисяч років тому сталася значна природна подія - потужний обвал та зсув корінних пісковиків бистрицької світи еоцену зрушили з південного схилу гори Красної та перекрили стародавню долину Синевирського струмка на відстані 1,5 кілометра від його злиття з річкою Терєбля. Це стало початком утворення загати, яка накопичувала воду і привела до формування озера. Зсув мав протяжність 400 метрів, а його ширина становила близько 250 метрів.

Озеро складається з двох продовгуватих западин, які простягаються від заходу до сходу та розділені гірським хребтом. Найвища частина хребта виринає над водою у вигляді острова протягом більшої частини року. Дно озера в основному покрите глинами та уламками світло-сірого піщаника. Скупчення осадових відкладів розвинені переважно в західній частині озера, де в нього впадають притоки.

Синевир є стічним озером, оскільки на відстані 350 м на схід від обвалу-зсуву, на рівень нижче на 60 м від гребеня, витікає Синевирський струмок, який потім впадає в річку Терєбля. Озеро Синевир розташоване в зоні стаціонарної рекреації національного природного парку "Синевир" і використовується в туристично-рекреаційних цілях. Однак, купання та риболовля в озері заборонені. Створення НПП "Синевир" має на меті збереження, відновлення та ефективне використання природних комплексів і об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Найбільші вершини: гора Стримба 1719 м.н.р.м., гора Негровець 1707 м.н.р.м., гора Ясеновець 1600 м.н.р.м., гора Передня 1599 м.н.р.м., гора Канч 1579 м.н.р.м., гора Кам'янка 1578 м.н.р.м., гора Задня 1550 м.н.р.м.,

гора Топас 1548 м.н.р.м., гора Гребінь 1511 м.н.р.м., гора Дарвайка 1501 м.н.р.м.

На території Національного природного парку "Синевир" є великий потенціал для рекреації та туризму протягом усього року, завдяки чудовим гірським пейзажам і мальовничим краєвидам. Рельєф, що складається з пологих і крутих гірських схилів з глибокими жолобами, потоками та річковими протоками Терєблі, створює неповторну красу різних типів гірських ландшафтів. Тут можна знайти полонини субальпійського та частково альпійського поясів, чисті листяні і хвойні ліси, а також нижньо-гірські райони біля річок.

Однією з важливих екологічних проблем, що існують у Синевирі сьогодні, є відсутність належних сміттєзвалищ та підприємств зі збору та утилізації сміття, а також недостатня переробка відходів. Це призводить до забруднення території парку, зокрема річок, їх берегів та доріжок. Національний природний парк "Синевир" має зону регульованої рекреації, де дозволені наукові дослідження, природоохоронні заходи та регульована рекреація. Крім того, землі поза угіддями також належать до зони регульованої рекреації парку "Синевир" і там здійснюються подібні види землекористування, а також випасання худоби та сінокосіння.

Чинники, які мають негативний вплив на екологічний стан угіддя, можуть бути різними, включаючи минулі, поточні або потенційні фактори, пов'язані з природокористуванням або проектами розвитку. Деякі з цих факторів включають туризм, рекреацію та зміни використання земель, що можуть призводити до замулення озера відносинами, що надходять з водою.

Щодо прилеглих земель, там можуть відбуватись такі види діяльності, як лісове господарство, туризм, рекреація (аматорське рибальство, збирання грибів та ягід, відпочинок), випасання худоби і сінокосіння.

Для забезпечення охорони природи в Синевирському національному природному парку вживаються різноманітні заходи. Територія угіддя входить

до складу Національного природного парку "Синевир", який був створений Постановою Уряду України від 5 січня 1989 року № 7 та Наказом Міністерства лісової промисловості (нині Державний комітет лісового господарства) України від 17 січня 1989 року № 9. Управління біорізноманіттям здійснюється відповідно до Закону "Про природно-заповідний фонд України" (1992 рік) та Положення про Національний природний парк "Синевир" (2001 рік).

На березі озера Синевир знаходиться туристський притулок на 12 місць та колиба (кафе), а на відстані 1 км розташований кемпінг. Згідно з довідником під редакцією Марушевського Г.Б., Жарук І.С. щорічно озеро Синевир та Синевирську екологічну стежку відвідувало близько 20 тис. осіб (2006 р.) [4].

Для порівняння, у січні 2019 року озеро Синевир та Реабілітаційний центр бурого ведмеда відвідав 1641 рекреант. Та вже у січні 2020 року, кількість відвідувачів цих об'єктів зросла більше ніж в п'ять разів і становить 8500 осіб, з яких 1507 – діти [12].

Як у 2020 р. зазначав директор національного природного парку «Синевир», кандидат філософських наук Микола Дербак, що Синевирське озеро відвідують близько 200 тисяч осіб на рік. Крім екологічної, наукової, рекреаційної, освітньої функцій, ліс відіграє ще й важливу соціальну роль. У межах НПП «Синевир» нараховується близько 7,5 тисяч дворого господарств, де проживає майже 20 тисяч осіб.

2.2. Переваги та недоліки розвитку екологічного туризму в НПП «Синевир»

Принципи стійкого туризму сформульовані Всесвітньою туристичною організацією та Всесвітньою радою з подорожей та туризму. Згідно з принципами сталий розвиток у туризмі передбачає:

- невичерпне та відновне використання природного й культурного потенціалу на засадах програмно-цільового підходу до розвитку туризму;
- перехід підприємств туризму на енерго- та ресурсозберігаючі технології;
- скорочення відходів;
- залучення місцевого населення до процесу прийняття рішень стосовно розвитку туризму;
- партнерство та взаємодія громадського та приватного секторів у питаннях розвитку туризму;
- сприяння соціально-економічному розвитку окремих територій.

Екологічний туризм ґрунтується на видах рекреаційної діяльності, які передбачають мінімальне втручання у навколишнє середовище; зорієнтовані на пізнання рослинного, тваринного світу та ознайомлення з унікальними об'єктами неживої природи [32].

«Стійка» поведінка туриста визначається як туристична поведінка, що ґрунтується на принципах сталого туризму. Вона передбачає, що турист прагне не завдавати шкоди, але сприяти всім трьом компонентам концепції сталого розвитку, а саме довкіллю, суспільству та економіці. В Україні ідея сталого туризму ще не отримала широкого поширення, і більшість туристів не мають свідомості про це поняття. Однак, деякі туристичні організації на своїх веб-сторінках надають поради туристам, як вести себе «стійко», тобто дотримуватись принципів сталого туризму.

Переваги екотуризму в НПП «Синевир» полягають у тому, що екотуризм має на меті захистити природні середовища проживання та підтримувати природні умови для флори та фауни, не завдаючи шкоди.

Порівняно з іншими видами відпочинку, екотуризм спрямований на захист місцевої флори та фауни, що важливо для їх збереження.

Екотуризм має на меті підтримувати екосистеми можна підтримувати в природному стані. Деякі частини природних заповідників взагалі недоступні

для людей, щоб тварини та рослини мали достатньо місця для без антропогенного втручання.

Екотуризм сприяє підвищенню обізнаності про екологічні проблеми шляхом підвищення обізнаності суспільства щодо цих важливих питань, і один із способів зробити це – показати екологічні проблеми через екотуризм.

Наприклад, у 2020 році в рамках проєкту "Прибери в національному природному парку «Синевир»" за співфінансування Європейської асоціації дозвілля й охорони природи була проведена акція, спрямована на правильне сортування відходів. За умовами акції, туристи мали можливість отримати безкоштовний квиток до озера Синевир або Реабілітаційного центру бурих ведмедів, здавши 4 пластикові або 3 скляні чи 2 металеві пляшки у спеціально встановлені контейнери. Головна мета цієї акції полягала в тому, щоб привернути увагу громадськості до питань правильного роздільного сортування сміття, зменшення забруднення та збереження довкілля.

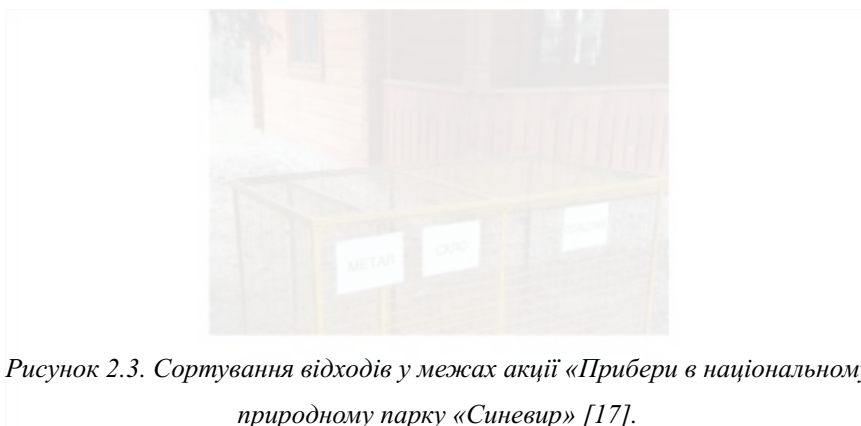

Рисунок 2.3. Сортування відходів у межах акції «Прибери в національному природному парку «Синевир» [17].

Ще одна перевага екотуризму полягає в тому, що люди не тільки дізнаються про екологічні проблеми НПП «Синевир» та способи їх вирішення, а й дізнаються, як самі можуть допомогти збереженню екології в повсякденному житті (до прикладу, сортування сміття, зменшення кількості відходів).

На початку 2023 року Синевирська громада представила обласній раді проекти щодо мінімізації забруднення території Тереблянської долини побутовими відходами, зокрема глибокого сортування, розвитку органічного туризму та виробництва. Проект пропонує інноваційний підхід до мінімізації забруднення територій екологічно орієнтованих муніципалітетів прикордонного регіону. В рамках ініціативи передбачається організація глибокого сортування твердих побутових відходів у населених пунктах та місцях скупчення туристів, екопросвітницька та промоційна діяльність тощо.

Проект спрямований на формування органічного туризму як інноваційного інструменту пілотування економічних та соціальних проектів у громадах України, Польщі, Франції. Громада готова “пройти весь шлях”, щоб маркувати свої товари позначкою "Organic".

Екотуризм відіграє важливу роль у вихованні дітей. Щоб вирішити проблеми з навколишнім середовищем, надзвичайно важливо не тільки покращити обізнаність дорослих, а й молодшого покоління.

Екотуризм дає можливість досліджувати унікальне природне середовище НПП «Синевир».

На Міжгірщині туризм є однією з основних сфер заробітку та важливим джерелом доходу для місцевого населення. Також відбувається культурний обмін між жителями регіону та туристами. Екотуризм також важливий для збереження стародавніх знань щодо певних традицій, які інакше були б втрачені.

Покращення загальної інфраструктури в регіоні. Наприклад, у 2020 році у рамках програми Велике будівництво провели ремонт найвищокогірнішої дороги державного значення – Т-07-18 Нижні Ворота – Воловець – Міжгір'я.

Усюди вздовж дороги викладений посиленою основою, яка складається з цементу і щебеню, завтовшки 15 см. Верхній шар дорожнього покриття складається з вирівнювального шару асфальтобетону товщиною 10 см та верхнього шару щебенево-мастиків асфальту завтовшки 5 см. Крім того,

було виконано габіонне кріплення на верховинах, низовинах та перевалах, зокрема на Воловецькому та Подобовецькому (Пилипецькому) перевалах. На маршруті було оновлено 15 малих і 4 середні мости. Бар'єрне огороження було встановлене згідно з європейськими стандартами, з використанням світлоповертаючих елементів, а також була відновлена організація дорожнього руху шляхом заміни всіх дорожніх знаків.

У 2022 р. на території Колочавського природо-охоронного науково-дослідного відділення звели дві бесідки, мангал з каменю та місце з дровами. Поруч з зоною відпочинку – білборди, на яких розміщено карту місцевості природоохоронного відділення та інформацію з природоохоронної тематики. Також встановлено два агітаційні стенди та вказівні таблички, що вказують на прокладені туристичні маршрути й локації відпочинку.

У 2023 році Національний природний парк «Синевир» запровадив систему безконтактних платежів. Оплату за відвідування озера Синевир туристи можуть здійснити банківською карткою або шляхом сканування QR-коду. Ціни за проїзд чи піший вхід, а також QR-код, розміщено на стендах біля КПП. До кінця 2023 року безконтактна оплата має запрацювати повноцінно на всіх рекреаційних об'єктах НПП «Синевир».

Негативні фактори розвитку екотуризму. Втручання людини в природне середовище завжди приносить і негативні результати. Незважаючи на досягнення адміністрацій заповідних територій у напрямку створення маршрутів екотуризму, ця діяльність обмежується низкою проблем:

- низьким рівнем екологічної освіти як туристів, так і місцевого населення;
- недотриманням норм поведінки на природно-заповідних територіях;
- недостатнім рівнем (а часто й відсутністю) контролю за поведінкою груп на маршрутах;
- недоліками облаштування маршрутів (відсутність обладнаних бівуаків, вогнищ, смітників);

– недостатнім інформаційним забезпеченням екотуристських маршрутів (стендів, схем, буклетів).

Незважаючи на те, що екотуризм намагається зробити все можливе, щоб звести до мінімуму негативний вплив на довкілля, все одно є втручання в природне середовище.

У місцях проходження туристичних маршрутів утворюється низка стежок. Тут витоптується рослинність, зменшується кількість наземних безхребетних, починаються ерозійні процеси, що призводить до деградації біотопу. Збільшується ймовірність, що місцеві тварини можуть відчувати занепокоєння, що також може вплинути на швидкість їх розмноження. До прикладу, щоб уникнути впливу людини на диких тварин, щороку з середини вересня і до кінця жовтня у лісах Національного природного парку «Синевир», коли розпочинається сезон реву благородного оленя, оголошується місячник тиші й спокою. У шлюбний період, від якого залежить чисельність популяції тварин, на всіх дорогах та заїздах до лісових урочищ НПП «Синевир» зачинено шлагбауми на замок. Також створено оперативну групу реагування на можливі порушення та складено графік цілодобового чергування інспекторів служби державної охорони природно-заповідного фонду НПП «Синевир».

З метою дотримання вимог, що стосуються відвідування територій та об'єктів Природно-заповідного фонду, інспекторам надається право перевіряти у громадян і службових осіб документи, що підтверджують їх право на перебування в лісі. Крім того, інспектори можуть проводити огляд речей та транспортних засобів відвідувачів у визначених зонах, а також перевіряти продукцію, що була отримана в результаті природокористування. Також здійснюється роз'яснювальна робота серед місцевого населення щодо зведення до мінімуму відвідування лісу. Тимчасово заборонено відвідування урочищ сторонніми особами, а також заборонено проїзд автотранспорту та ведення будь-якої лісогосподарської діяльності. У цей період олені стають

більш вразливими і можуть зазнати негативного впливу з боку людини та її діяльності, тому потребують особливої охорони.

Ще однією проблемою екотуризму є розповсюдження сміття. У місцях великого скупчення людей природне середовище може перетворитися на сміттєзвалища. На прикладі НПП «Синевир» бачимо, що сміттєвих урн бракує, що призводить до стихійних звалищ. Також є відходи від стихійної торгівлі, що здійснюється навколо озера.

Рисунок 2.4. Стихійне сміттєзвалище в зоні відпочинку [20].

У 2015 р. на кафедрі екології та охорони навколишнього середовища к.х.н., доц. С. Галла-Бобик виконано роботу, що стосується НПП «Синевир», де показано основні негативні антропогенні впливи на території Парку. Одним із основних негативних антропогенних впливів на території Національного природного парку "Синевир" є відсутність системи централізованого вивезення побутового сміття та належно обладнаних місць для його зберігання. Ця проблема пояснюється недостатньою розвиненістю інфраструктури, низькою щільністю сільського населення та складним доступом до деяких населених пунктів. Особливо високий рівень проблеми спостерігається у високогірних районах, де зменшується відсоток населення, яке має доступ до послуг з вивезення сміття. Це призводить до утворення незаконних сміттєзвалищ, які можуть спричинити забруднення поверхневих

водойм та ґрунту. Також проблемою є відсутність системи централізованого водовідведення в 6500 дворогощодарств. [5].

У даний час на території НПП «Синевиp» антропогенний тиск на природні екосистеми досить суттєвий, що може змінити хисткий екологічний баланс і спричинити негативні чи навіть руйнівні процеси.

Екологічний дисбаланс. Хоча люди можуть дуже дбати про те, щоб поважати природу та мінімізувати свій негативний вплив на місцеві екосистеми за допомогою екотуризму, існує ймовірність того, що цей вид туризму може призвести до певного екологічного дисбалансу в довгостроковій перспективі.

Особливо якщо люди сміять у природному середовищі, велика ймовірність того, що ці екосистеми рано чи пізно вийдуть з рівноваги.

Також відбувається забруднення атмосфери, пов'язане з досягненням віддаленого пункту призначення та транспортом. Крім того, на території парку відбувається катання на квадроциклах.

У 2020 p. у парку закрили можливість відвідувати природний об'єкт на автомобільному транспорті у вихідні та святкові дні. Виняток становить транспорт поліції, медичної та пожежної безпеки, а також автомобілів, які перевозять осіб з інвалідністю.

Загалом під час відвідування парку виснажується фітоценоз, відбувається шумовий вплив на фауну.

З огляду на значну туристичну привабливість природних об'єктів Міжгірщини можна очікувати розвиток екотуризму. Водночас з огляду на можливі недоліки, пов'язані з цим видом туризму, зокрема негативні екологічні наслідки, необхідна оцінка перспектив даного виду діяльності на Міжгірщині.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА

3.1. Правила техніки безпеки

1. Техніка безпеки при дослідженні у горах полягає в тому, щоби запобігати та зменшувати вплив негативних, а інколи й загрозливих для здоров'я і життя факторів.
2. Необхідно реєструвати свій туристичний похід повідомленням, наприклад, телефоном найближчого підрозділу рятувальної служби.
3. Бути уважним при переміщенні через потенційно небезпечні місця, СХИЛИ.
4. Уникати усіх інших небезпек, завжди дотримуватися обережності і правил безпеки життєдіяльності.
5. При роботі з джерелами, почувши звук сирени повітряної тривоги, необхідно одразу прямувати до найближчого укриття.

3.2. Визначення рекреаційної ємності території НПП «Синевир»

Для збереження генофонду флори та фауни, особливо рідкісних та реліктових видів, парк поділено на чотири функціональні зони:

1. Зона заповідного природного фонду призначена для збереження та відновлення найцінніших природних комплексів, і вона має такий же режим, як природні заповідники. Основними метою заповідної зони є збереження природних комплексів та об'єктів, проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища, розробка природоохоронних рекомендацій на основі отриманих даних і поширення екологічних знань. Заповідна зона включає територію Чорноріцького науково-дослідного відділення природоохоронного фонду та сфагнове оліготрофне болото Глуханя в

Негровецькому науково-дослідному відділенні. Загальна площа заповідної зони в Національному природному парку "Синевир" становить 5818 гектарів.

На території заповідної зони заборонена будь-яка господарська чи інша діяльність, яка може порушити природний розвиток процесів та явищ або створити загрозу шкідливого впливу на природні комплекси та об'єкти.

1. Зона регульованої рекреації. У її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення, огляд особливо мальовничих та пам'ятних місць. Тут дозволяється влаштовувати і обладнувати туристичні маршрути та екологічні стежки. Забороняються рубки лісу головного користування, суцільні санітарні рубки, мисливство чи інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони. Зона регульованої рекреації в Національному природному парку «Синевир» займає площу 21059 га.

2. Зона стаціонарної рекреації. Ця територія призначена для розміщення мотелів, готелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку. Площа цієї зони у Національному природному парку «Синевир» становить близько 19 га.

3. Господарська зона. У її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, розташовані населені пункти, землі інших землекористувачів та землевласників. Площа господарської зони постійного користування нашого парку становить 13504 га.

Рисунок 3.1. Функціональні зони НПП "Синевир".

Загальна площа НПП «Синевир» становить близько 40 000 га.

Рисунок 3.2. НПП «Синевир» на карті [18].

Рекреаційна потужність території є одним з ключових факторів, що враховуються при плануванні туристичної діяльності. Вона впливає на якість природно-туристичних ресурсів, оточуюче середовище та психологічний комфорт відпочиваючих і туристів. Рекреаційне навантаження визначає максимальну кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на певній площі після належної пристосування території до рекреаційних потреб, при цьому не завдаючи негативного впливу на природне середовище. Показник рекреаційного навантаження залежить від особливостей ландшафтної

структури та функціонального призначення території для рекреаційного використання.

Норми рекреаційного навантаження в основному залежать від характеристик природних ландшафтів та сезону року. Приморські природні комплекси мають найбільшу стійкість до впливу рекреаційного навантаження, тоді як низовинні області виявляють меншу опірність. Літнє рекреаційне навантаження зазвичай більше, ніж зимове. З урахуванням цих факторів, встановлені нормативи рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України. Ці нормативи надають загальне уявлення про допустиме навантаження на рекреаційні зони різних природних комплексів. Однак, конкретні локальні показники рекреаційного навантаження для кожної окремої території встановлюються на місці з урахуванням конкретних природних умов, зокрема характеристик підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу території та прояву шкідливих геодинамічних процесів.

Таблиця 3.1.

Показники допустимих рекреаційних навантажень на природні ландшафти

Тип території	Рекреаційне навантаження, осіб/км ²	
	Літо	Зима
Низовинні	100-200	16-48
Горбисті, височинні	100-150	30-50
Гірські	120-200	50-100

Відповідно допустимим показником для території НПП «Синевир» за рік складає 85-150 осіб/км², що в середньому становить 117 осіб/км².

Норми рекреаційного навантаження служать базою для визначення місткості рекреаційних територій. Рекреаційна місткість – це загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу.

Рекреаційна місткість пов'язана з рекреаційним навантаженням і залежить від норми навантаження, площі рекреаційної території, часом

перебування рекреантів в її межах, тривалості сприятливого погодного періоду. Рекреаційна місткість визначається за формулою:

$$V = \frac{N \times S \times C}{D}$$

де: V - рекреаційна місткість території, кількість осіб;

N - норма рекреаційного навантаження на територію, осіб/км²;

S - площа рекреаційної території, км²;

C - тривалість рекреаційного періоду, діб;

D - середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на території, днів.

Рекреаційна діяльність в НПП «Синевир» здійснюється цілий рік, тому тривалість рекреаційного періоду становить 365 днів.

Згідно з дослідженням Р. Ю. Білогорки, І. І. Чонки середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на території стаціонарної рекреації – 4 доби [22].

Водночас середня тривалість перебування туристів на екологічних стежках, що ведуть до озера Синевир – 1 день.

Ширина стежки різниться, та в середньому становить 2 метри, що бачимо на рисунку. Тому для визначення рекреаційної місткості маршруту обчислюємо її площу, необхідну для формули.

$$S = 3200 \times 2 = 6400 \text{ кв. м} = 0,0064 \text{ кв. км}$$

Для розрахунку беремо показники:

N – 150 осіб/км²;

S – 0,0064 км²;

C – 365 діб;

D – 1 доба.

Проводимо розрахунки відповідно до формули. Таким чином, рекреаційна місткість території становить:

$$V = \frac{150 \times 0,0064 \times 365}{1} = 350,4 \text{ осіб/км. кв.}$$

Отже, середньорічна рекреаційна місткість екологічного маршруту «Урочище Красний – Синевирське озеро» становить 350,4 осіб/км.кв. Бачимо перевищення визначеної норми (150 осіб/км²) для гірської місцевості – у 2,3 рази.

Популярність озера Синевир серед туристів зростає з кожним роком, особливо з удосконаленням інфраструктури в навколишній місцевості.

Оскільки зменшити наплив відвідувачів на найлегшому та найдоступнішому маршруті неможливо, необхідні дії для зменшення антропогенного навантаження на середовище:

- облаштування спеціалізованих урн для відходів по всьому маршруту, місць для відпочинку,

- заборона відвідувати природний об'єкт на автомобільному транспорті та просвітницька діяльність.

На території НПП «Синевир» 13, а саме: 8 туристичних, 3 екологічних, 2 науково-пізнавальних. Загальна протяжність діючих стежок становить 138 км.

До озера Синевир ведуть 2 екологічні стежки:

- 1) Урочище Красний – озеро Синевир – протяжність 3,2 км.

Рисунок 3.3. Маршрут Урочище Красний – озеро Синевир [17].

Маршрут починається одразу біля виїзду на контрольно-пропускний пункт. До озера піднімається автомобільна дорога, а ліворуч від КПП починається пішохідна стежка через величні карпатські ліси.

- 1) Синевирський перевал – гора Кам'янка – Синевирське озеро – протяжність 8 км.

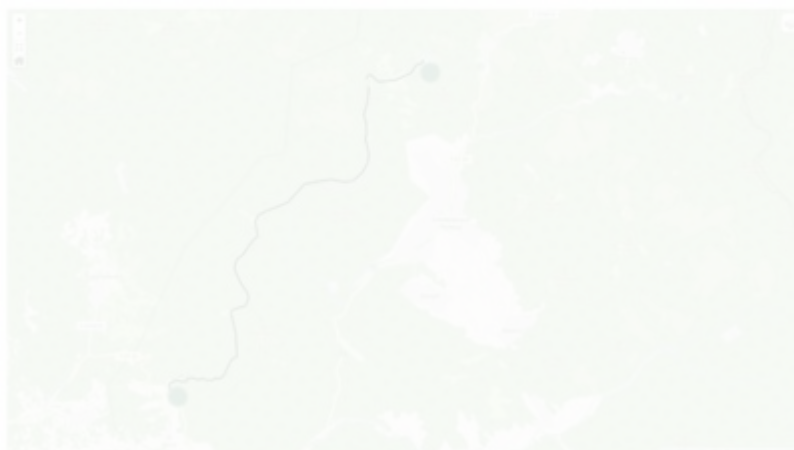
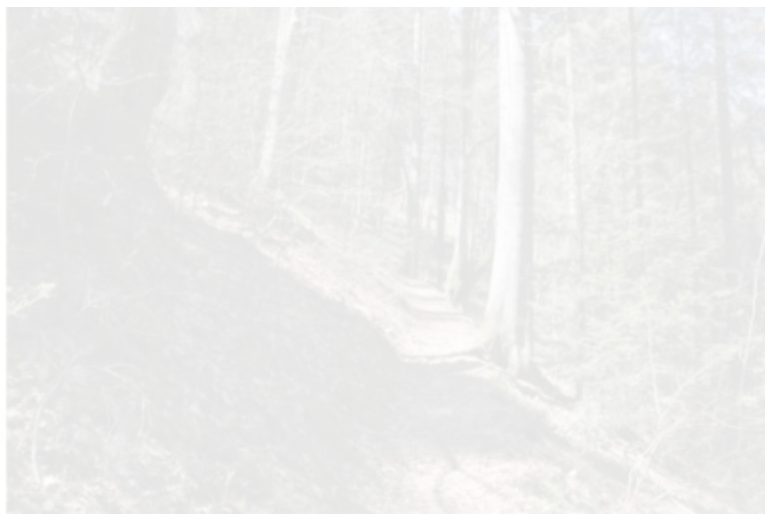

Рисунок 3.4. Маршрут Синевирський перевал – гора Кам'янка – Синевирське озеро [17].

Маршрут починається з наймальовничішого перевалу Українських Карпат, висота якого 960 метрів над рівнем моря.

Як зазначив директор національного природного парку «Синевир» Микола Дербак, Синевирське озеро відвідують близько 200 тисяч осіб на рік, рухаючись маршрутом № 1 та купуючи квитки на контрольно-пропускному пункті.

Протяжність екологічної стежки складає 3,2 кілометри. Підйом лісовою стежкою до озера займає півгодини. Маршрут проходить на висоті від 850 до 1000 метрів над рівнем моря.

Рисун

ок 3.5. Екологічна стежка Урочище Красний – озеро Синевир [17].

На екологічній стежці «Ур. Красний – Синевирське озеро» можна побачити красу краю, унікальні куточки дикої природи, мальовничі гірські пейзажі, величні карпатські ліси, представників флори і фауни, величну красу закарпатської перлини – озеро Синевир.

3.3. Оцінка обізнаності населення щодо розвитку екотуризму на Міжгірщині

У межах дослідження ми провели анкетування з допомогою гугл-форм, у якому взяли участь 100 осіб різного віку, переважно із Закарпатської області. Були запропоновані питання, подані в табл. 3.1.

Таблиця 3.2.

Питання та пропоновані відповіді анкети

Питання	Правильна відповідь
Чи маєте відношення до зеленого туризму?	Так / ні / надаю послуги
Які знаєте форми зеленого туризму?	активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство),

	<p>фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні поїздки.</p>
<p>Які екологічні проблеми вам відомі?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • атмосферні (забруднення атмосфери: радіологічне, хімічне, механічне, теплове); • водні (виснаження і забруднення поверхневих і підземних вод, забруднення морів і океанів); • геолого-геоморфологічні (інтенсифікація несприятливих геолого-геоморфологічних процесів, порушення рельєфу і геологічної будови); • ґрунтові (забруднення ґрунтів, ерозія, дефляція, вторинне засолення, заболочування і ін.); • біотичні (зменшення рослинності, деградація

	лісів, пасовищна (екологія)дигресія, скорочення видової різноманітності і ін.); • комплексні (ландшафтні) — опустелювання, зниження біорізноманітності, порушення режиму природоохоронних органів.
Які шляхи покращення зеленого туризму?	Залучення інвестицій, зокрема іноземних, поширення ідеї зеленого туризму, сприяння влади, покращення інфраструктури
Ваше бачення щодо розвитку туризму на Міжгірщині?	-
Які туристично привабливі місця Міжгірщини вам відомі?	-

Участь в опитуванні взяли 50 осіб від 19 до 53 років. Серед опитаних 50 % указали, що мають відношення до екотуризму, 42 % – не мають, 8 % – надають послуги (рис. 3.6).

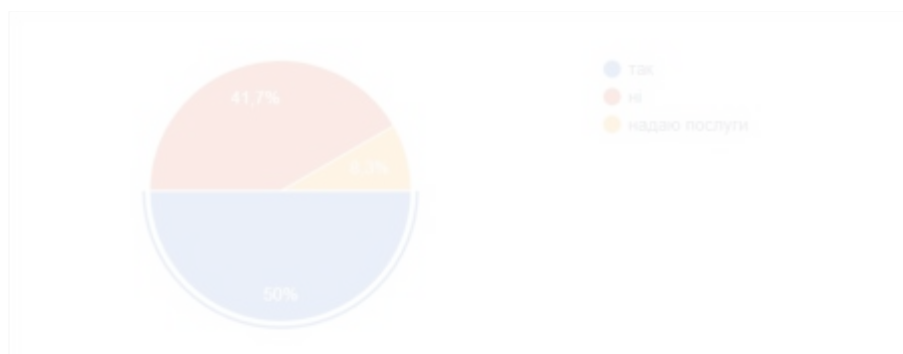

Рис. 3.6. Склад учасників опитування.

Форми зеленого туризму опитувані називали такі: піший, водний, кінний, велосипедний, прогулянка горами, лісом, екопікніки.

Найбільше респонденти виокремлювали такі екологічні проблеми: забруднення водойм, забруднення вуглекислим газом атмосфери, руйнація природнього середовища, вирубка лісів, глобальне потепління, проблема поширення відходів, забруднення води та ґрунту.

Для покращення зеленого туризму респонденти вважають необхідним: розвиток туристичних маршрутів, формування та створення пропозицій законів щодо запровадження більш суворої відповідальності за екологічні правопорушення, підтримка влади, **раціональне використання і розширене відтворення й охорона природних рекреаційних ресурсів**, розвиток інфраструктури, залучення більшої аудиторії шляхом поширення в соцмережах, мотивація людей різними розвагами під час туристичних заходів, популяризація серед населення, заохочення молоді, закінчення війни.

Для розвитку туризму на Міжгірщині пропонують покращити інфраструктуру, розвивати на державному рівні, покращити сполучення громадського транспорту, покращити сервіс, додати різноманітні розважальні заходи, стимулювати людей до екотуризму, не забувати про давні традиції, популяризувати край, збільшити фінансування на вирішення екологічних проблем.

Із-поміж найвідоміших локацій екотуризму Міжгірщини виділили – озеро Синевир, водоспад Шипіт, курорт Пилипець, урочище Грабовець, реабілітаційний центр ведмедів, болото Глуханя, гора Стримба, водоспад Кам'янка, а також Колочава, Старе село.

Оскільки зменшити наплив відвідувачів на найлегшому та найдоступнішому маршруті неможливо, необхідні дії для зменшення антропогенного навантаження на середовище:

- облаштування спеціалізованих урн для відходів по всьому маршруту, місць для відпочинку;
- заборона відвідувати природний об'єкт на автомобільному транспорті;
- регулювання кількості та якості потоку рекреантів;
- облаштування та впорядкування екологічних маршрутів для покращення умов рекреантам та зменшення шкоди довкіллю;
- насичення інформацією про менш використовувані маршрути, видання буклетів, проспектів, тощо;
- обладнання маршрутів для створення максимально зручних умов перебування рекреантів;
- розвиток інфраструктури.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу поняття «екотуризм» та оцінки перспектив у межах Міжгірщини показано, що екотуризм має значну перспективу для даної громади, але має місце перевищення антропогенного навантаження.

У ході дослідження було досягнуто мети, поставленої перед дослідженням.

1) Оцінено стан розвитку екологічного туризму на Міжгірщині, визначено переваги та недоліки екотуризму. Міжгірщина, яка займає північно-східну частину Закарпатської області, має багаті природні ресурси, тому екотуризм на Міжгірщині є перспективним явищем, яке потребує оцінки. З огляду на значну кількість туристично привабливих природних об'єктів Міжгірщини можна очікувати розвиток екотуризму. Переваги екотуризму на Міжгірщині полягають у тому, що екотуризм має на меті захистити природні середовища проживання та підтримувати природні умови для флори та фауни, не завдаючи шкоди. Екотуризм сприяє підвищенню обізнаності про екологічні проблеми, способи їх вирішення. Недоліками екотуризму на Міжгірщині є втручання людини в природне середовище, його забруднення, низький рівень екологічної освіти, недотримання норм поведінки на природно-заповідних територіях, негативний вплив на флору та фауну, забруднення атмосфери, пов'язане з досягненням віддаленого пункту призначення та транспортом.

2) На основі проведення оцінки туристичного навантаження на Міжгірщину показано, що рекреаційна ємність перевищується у 2,3 рази. Загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу, на території НПП «Синевир» становить 350,4 осіб/ км². Але норма для гірської місцевості – за рік складає 85-150 осіб/км², що в середньому становить 117 осіб/км².

3) На основі проведення опитування щодо обізнаності про екотуризм встановлено, що більшість людей мають уявлення про екотуризм, але не обізнані з проблемами, які він спричиняє.

Схожість

Джерела з Інтернету

457

1	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55016/1/%d0%a4%d0%9c%d0%92_2022_242_%d0%91%d0%be%d0%bd%d0%b4	70 джерел	3.14%
2	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Conf_Ecoturizm_materiali_Hust_2007.pdf	24 джерела	2.49%
3	https://synevyr-park.in.ua/pro-nas/pro-park	6 джерел	1.85%
4	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26713/1/Synevyr-30.pdf	14 джерел	1.17%
5	https://tourlib.net/statti_ukr/dankevych.htm	3 джерела	0.96%
6	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1191/1/%d0%9e%d0%a6%d0%86%d0%9d%d0%9a%d0%90%d0%a8	18 джерел	0.93%
7	https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/51201/1/%d0%94%d0%98%d0%9f%d0%9b%d0%9e%d0%9c.pdf	22 джерела	0.9%
8	http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12420	29 джерел	0.7%
9	https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/download/14472/13607	10 джерел	0.69%
10	https://ua-referat.com/uploaded/zabrudnennya-atmosferi-aerolyami-ta-jogo-vpliv-na-zdorovya-l/index1.html	36 джерел	0.68%
11	http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29415/1/%d0%86%d0%9a%d0%a1%d0%9b_2.pdf	31 джерело	0.59%
12	https://fishindustry.com.ua/problemi-kinburnsko%D1%97-kosi		0.56%
13	https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3134056-nacpark-sinevir-bezkostovno-puskatime-turistiv-za-vidsortovane-s	10 джерел	0.54%
14	https://100m.if.ua/u-park-synevyr-mozhna-potrapyty-bezkoshtovno-v-obmin-na-smittya/24015	5 джерел	0.52%
15	https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%	6 джерел	0.49%
16	http://carpaty.net/?p=5542	11 джерел	0.48%
17	https://zak.depo.ua/ukr/zak/u-sineviri-kilkist-turistiv-zrosla-u-pyat-raziv-202003041125561	2 джерела	0.43%
18	https://zakarpatturizm.gov.ua/orhanichnyy-turyzm-retsylinh-zberezhenia-i-prymnozhenia-kulturnoi-spadshchyny-i	2 джерела	0.43%
19	http://uk.wikipedia.org/wiki/Кам'янка_(лісовий_заказник)	2 джерела	0.42%
20	https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/869182.pdf		0.4%

21	https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3250452-u-nacparku-sinevir-obstezili-turisticni-stezki-ta-marsruti.html	3 джерела	0.32%
22	http://tt.org.ua/ua/mezhgorye-district/sinevir.html	32 джерела	0.32%
23	https://www.rbc.ua/rus/travel/natsparke-sinevir-zapretyat-vezd-nachnut-1663055335.html		0.32%
24	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30161/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba	25 джерел	0.31%
25	http://www.mukachevo.net/ua/news/view/4206992		0.31%
26	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/31262/1/242_Maslov_Oleksiy_Oleksandrovych_50030.pdf		0.28%
27	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11263/1/%d0%94%d0%96%d0%95%d0%a0%d0%95%d0%9b%d0%90%20%d...		0.28%
28	http://www.npp-synevyr.net.ua/page21.html	4 джерела	0.26%
29	https://zahid.espresso.tv/cherez-shlyubniy-period-oleniv-v-natsparku-sinevir-ogolosyat-misyachnik-tishi	3 джерела	0.26%
30	https://idss.org.ua/avtoref/2016_Kotenko_dis.pdf		0.21%
31	http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/gat/gat_2013_26.pdf	4 джерела	0.2%
32	https://zruchno.travel/News/New/1642?lang=ua	2 джерела	0.2%
33	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12308/1/%d0%a2%d1%83%d1%80%d0%b8%d1%81%d1%82%20%d0%be%d...		0.18%
34	https://zakarpattya.net.ua/News/207626-Na-Zakarpatti-turky-zavershyly-remont-naivysokohirnishoi-dorohy-derzhavn	9 джерел	0.18%
35	https://docplayer.net/72353085-Naukovi-zasadi-prirodoohoronogo-menedzhmentu-ekosistem-kanyonovogo-pridnistrov-ya.ht...		0.17%
36	http://npp-synevyr.net.ua/footpath_kamjanka.html		0.15%
37	https://esu.com.ua/article-65113		0.15%
38	https://uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/41130	8 джерел	0.15%
39	http://jee.tneu.edu.ua/ua/page/6	2 джерела	0.11%
40	http://www.npp-synevyr.net.ua/page43.html		0.11%
41	https://www.naurok.com.ua/prezentaciya-a-skazhi-no-meni-43966.html	3 джерела	0.11%
42	http://www.npp-synevyr.net.ua/page134-14.html		0.11%

43	http://kip.uz.ua/index.php?id=152&option=com_content	10 джерел	0.11%
44	https://oda.carpathia.gov.ua/sites/default/files/upload/201202_0699.pdf	5 джерел	0.11%
45	http://www.liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2319	6 джерел	0.1%
46	http://dnsgb.com.ua/files/RZh-2017_3.pdf		0.1%
47	http://npp-synevyr.net.ua/page45-14.html	16 джерел	0.09%
48	https://nadoest.com/pidpriyemniceki-zasadi-rozvitku-silesekogo-turizmu-08-00-04--e	3 джерела	0.09%
49	http://www.kpi.kharkov.ua/archive/PhD/abstract/2001/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%	6 джерел	0.09%
50	https://ru.tgchannels.org/channel/dovkola?lang=all&start=9470		0.09%